

A befogadó nevelés-oktatás és a társadalmi befogadás közötti kapcsolatra vonatkozó bizonyíték

Összefoglaló zárójelentés

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

A BEFOGADÓ NEVELÉS-OKTATÁS ÉS A TÁRSADALMI BEFOGADÁS KÖZÖTTI KAPCSOLATRA VONATKOZÓ BIZONYÍTÉK

Összefoglaló zárójelentés

Az Európai Ügynökség a Sajátos Nevelési Igényű Tanulókért és az Inkluzív Oktatásért (az Ügynökség) független és önigazgató szervezet. Az Ügynökséget a tagországok oktatási minisztériumai és az Európai Bizottság közösen finanszírozza az Európai Unió (EU) Erasmus+ oktatási programja (2014–2020) keretében megvalósuló működési támogatásán keresztül.

Az Európai Unió
Erasmus+ programjának
társfinanszírozásával

A jelen kiadvány megjelenésének az Európai Bizottság általi támogatása nem tekinthető a tartalom jóváhagyásának, mely kizárólag a szerzők nézeteit tükrözi, és a Bizottság nem tehető felelőssé az abban foglalt információ felhasználásáért.

Az ebben a dokumentumban bárki által kifejtett nézetek nem szükségszerűen képviselik az Ügynökség, az Ügynökség egyes tagországi vagy az Európai Bizottság hivatalos álláspontját.

Szerkesztő: Simoni Symeonidou

A dokumentumból részek kiemelhetők és közzétehetőek, feltéve, ha a forrást világosan megjelölik. A hivatkozást ezzel a jelentéssel kapcsolatban az alábbiak szerint kérjük megadni: Európai Ügynökség a Sajátos Nevelési Igényű Tanulókért és az Inkluzív Oktatásért, 2018. *A befogadó nevelés-oktatás és a társadalmi befogadás közötti kapcsolatra vonatkozó bizonyíték: Összefoglaló zárójelentés.* (S. Symeonidou, szerk.). Odense, Dánia

Ez a jelentés elektronikusan teljes mértékben átalakítható formátumban és 25 nyelven áll rendelkezésre, hogy az abban foglalt információhoz minél jobb hozzáférést biztosítsunk. A jelentés elektronikus változatai hozzáférhetők az Ügynökség web site-ján: www.european-agency.org

A jelen dokumentum az eredeti angol nyelvű változat fordítása. Ha bizonytalan a fordításban szereplő információk pontosságát illetően, kérjük, hivatkozzon az eredeti angol szövegre.

ISBN: 978-87-7110-757-9 (Elektronikus formában)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2018

Titkárság
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Brüsszeli Iroda
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	5
MEGÁLLAPÍTÁSOK	6
Oktatás	7
Foglalkoztatás	8
Közösségi lét	9
FŐ SZAKPOLITIKAI ÜZENETEK ÉS MEGFONTOLÁSOK	10

BEVEZETÉS

A szakirodalom gyakran kiemeli a befogadó nevelés-oktatás és a társadalmi befogadás közötti kapcsolat fontosságát, ugyanakkor a kutatások vagy csak a befogadó nevelés-oktatást vagy pedig csak a társadalmi befogadást tanulmányozzák általában. Jóllehet léteznek a befogadó nevelés-oktatás és a társadalmi befogadás közötti kapcsolatot vizsgáló kutatások is, ezek korlátozottak. Az erre a kérdésre irányuló kutatások gyakran a befogadó nevelés-oktatástól eltérő tudományterületeken, így például a szociológia és pszichológia területén zajlanak. Emiatt megtörténhet, hogy a befogadó nevelés-oktatásban érintett szereplők nem értesülnek a fogyatékossgal élő személyekre vonatkozó kutatási eredményekről, és így nem részesülnek azok előnyeiből.

A fentiekre tekintettel sor került egy szakirodalmi áttekintésre, melynek célja a fogyatékossgal élő személyek befogadó nevelés-oktatása és társadalmi befogadása közötti kapcsolat tanulmányozása volt. A szakirodalmi áttekintést különösen két kutatási kérdés vezérelte:

- Mi a kapcsolat a befogadó nevelés-oktatás és a társadalmi befogadás között?
- A jelenlegi kutatások mit árulnak el a befogadó nevelés-oktatás mint a társadalmi befogadás előmozdítását szolgáló eszköz potenciáljáról?

A szakirodalmi áttekintés egyaránt figyelmet szentelt a fogyatékossgal élő személyek rövid távú (azaz az iskoláskor időszaka) és hosszú távú (azaz a tankötelezettség teljesítését követő időszak) társadalmi befogadásának. Három területre – az oktatás, a foglalkoztatás és a közösségi lét – összpontosított, és a rendelkezésre álló tanulmányok adathalmazának megvizsgálásával arra keresett bizonyítékokat, hogy a befogadó nevelés-oktatás miként függ össze a társadalmi befogadással. A háttérodalom az oktatás, a foglalkoztatás és a közösségi lét területeinek tanulmányozásával a befogadó nevelés-oktatás társadalmi befogadásra gyakorolt hatását vizsgálja. Nemzetközi szervezetek, így például az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), az Európai Ügynökség a Sajátos Nevelési Igényű Tanulókért és az Inkluzív Oktatásért vagy egyéb szervezetek/hálózatok által közzétett jelentések szintén foglalkoznak ezzel a témával.

A szakirodalmi áttekintés a befogadó nevelés-oktatásról szóló szakirodalom strukturált megközelítése, amely a témában született jelentős számú tanulmány megvizsgálását teszi lehetővé. Főbb megállapításai a kutatási eredmények szintézise nyomán fogalmazódtak

meg. Mindhárom területen (az oktatás, a foglalkoztatás és a közösségi lét) rávilágít a fogyatékossgal élő személyek rövid távú és hosszú távú társadalmi befogadásának különböző szempontjaira.

A szakirodalmi áttekintés várhatóan az oktatás eltérő szintjein érintett különböző szereplői számára lesz hasznos. Egy, a befogadó nevelés-oktatásnak a társadalmi befogadásra gyakorolt hatását bizonyító szakirodalmi áttekintés különösen azon szakpolitikusok számára lehet hasznos, akik a befogadó nevelés-oktatás terén kívánnak bizonyítékokon alapuló szakpolitikákat kialakítani. Másrészt pedig az áttekintés a befogadó nevelés-oktatás elméletéhez is várhatóan hozzájárul. Mindezt úgy teszi, hogy bizonyítékot szolgáltat arra, hogy a befogadó nevelés-oktatás és a társadalmi befogadás közötti kapcsolat lényegesen összefügg a befogadó nevelés-oktatás, az átmeneti struktúrák és a szociálpolitika (például a fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatását, a független életet támogató szakpolitikák, az épített környezetben a hozzáférhetőséget segítő szakpolitikák) minőségével. A szakirodalmi áttekintés ezenkívül az általa felmutatott bizonyítékok révén további kutatási területekre is javaslatot tesz (különösen az európai országokban).

Ez az összefoglaló zárójelentés felvázolja a szakirodalmi áttekintés főbb megállapításait, és ismerteti a fő szakpolitikai üzeneteket és megfontolásokat. A szakirodalmi áttekintés teljes terjedelmében egyaránt elérhető nyomtatott és elektronikus formátumban az Ügynökség weboldalán.¹

MEGÁLLAPÍTÁSOK

A szakirodalmi áttekintés megállapításai azt sugallják, hogy ami az oktatást, a foglalkoztatást és a közösségi létet illeti, kapcsolat van a befogadó nevelés-oktatás és a társadalmi befogadás között. Ugyanakkor azonban úgy tűnik, léteznek egyéb, a társadalmi befogadást elősegítő vagy gátló tényezők is. Ezek közé sorolható a befogadó gyakorlatok minősége, a szociálpolitika, a társadalmi struktúrák és attitűdök, az egyéni életút stb. Az áttekintésben felsorakoztatott bizonyítékok azt sugallják, hogy a szegregált környezetben való lét mind rövid távon (amíg a fogyatékossgal élő gyermekek iskolába járnak), mind pedig hosszú távon (a középfokú oktatás elvégzését követően) csökkenti a társadalmi befogadás lehetőségeit. A speciális környezetben való tanulás a tanulmányok befejezését

¹ Európai Ügynökség a Sajátos Nevelési Igényű Tanulókért és az Inkluzív Oktatásért, 2018. *Evidence of the Link Between Inclusive Education and Social Inclusion: Final Summary Report [A befogadó nevelés-oktatás és a társadalmi befogadás közötti kapcsolatra vonatkozó bizonyíték: Szakirodalmi áttekintés]*. (S. Symeonidou, szerk.). Odense, Dánia. www.european-agency.org/resources/publications/evidence-literature-review

követően gyenge tanulmányi és szakmai képesítéssel, védett műhelyekben történő foglalkoztatással, pénzügyi függőséggel, kevesebb önálló életvitellel kapcsolatos lehetőséggel, valamint gyenge közösségi hálózattal függ össze. Ebben az összefüggésben a szakpolitikusok fontolóra vehetik, hogy miként lehetne átalakítani a számos országban elérhető speciális oktatási ellátást a befogadó oktatási környezetben történő tanulás támogatása érdekében.

A szakirodalmi áttekintés főbb megállapításait az alábbiakban foglaljuk össze. A megállapítások három alszakaszra oszthatók: oktatás, foglalkoztatás és közösségi lét.

Oktatás

A szakirodalmi áttekintésnek a befogadó nevelés-oktatásnak és a társadalmi befogadásnak a tankötelezettség, illetve a felsőoktatás időszakában tapasztalható kapcsolatára vonatkozó megállapításaiból a következők derülnek ki:

- **A befogadó nevelés-oktatás fokozza a kortársak közötti kommunikációs lehetőségeket, illetve a fogyatékossgal élő tanulók és a fogyatékossg nélkül élő tanulók közötti szoros barátságok kialakulásának esélyeit.** Noha a társadalmi kapcsolatok – összetettségük révén – nehézkesen mérhetők, a befogadó környezetekben zajló társadalmi kölcsönhatások a barátságok, a szociális és kommunikációs készségek, a támogató hálózatok, a valahová való tartozás érzése, valamint a pozitív viselkedésbeli eredmények kialakulásának előfeltételeit képezik.
- **Ahhoz, hogy a társadalmi kölcsönhatásokra és a barátságok kialakulására befogadó környezetben kerülhessen sor, megfelelő figyelmet kell fordítani számos, a tanulói részvételt elősegítő elemre (például hozzáférés, együttműködés, elismerés és elfogadás).** Ahhoz, hogy a fogyatékossgal élő tanulók társadalmi befogadása a befogadó környezetben megvalósulhasson, szükséges a részvétel valamennyi területen, valamennyi szereplő (azaz a tantestület/személyzet, szülők) körében és valamennyi szinten (azaz iskolai szabályzat és gyakorlat, iskolai kultúra) történő fokozása. A fogyatékossgal élő tanulók társadalmi befogadása nem valósul meg abban az esetben, ha részvételük olyan akadályokba ütközik, mint a fogyatékossgal szembeni negatív attitűdök, illetve a kirekesztő jellegű iskolai struktúrák (például korlátozott hozzáférhetőség, rugalmatlanság, a „nehéznek” vélt tantárgyak alóli felmentés).

- **A befogadó környezetben oktatásban részesülő fogyatékossgal élő tanulók feltételezhetően jobb tanulmányi és szociális eredményeket érnek el, mint a szegregált környezetben tanulók.** A tanulók tanulmányi és szociális eredményeire ösztönzően hatnak a valóban befogadó szabályzatok és gyakorlatok, a befogadó iskolai kultúra, valamint a pedagógusok által alkalmazott inkluzív pedagógia.
- **A befogadó oktatási környezetben való tanulás és támogatásban való részesülés fokozza a felsőoktatásba való beiratkozás valószínűségét.** A befogadó nevelés-oktatás és a felsőoktatásba való beiratkozás közötti kapcsolat függ az átmenet hatékony tervezésétől, amelynek már a középiskola idejétől el kell kezdődnie, és a közösség bevonásával kell megvalósulnia. Néhány tényező azonban akadályt képez a felsőoktatásba való beiratkozás előtt, ezek pedig a következők: pénzhiány, hiányos segítségnyújtás a beiratkozás során, a szükséges alkalmazkodás nem megfelelő azonosítása, a megfelelő tananyaghoz való hozzáférés hiánya, valamint gyenge minőségű átmenetet szolgáló tervek.

Foglalkoztatás

A szakirodalmi áttekintésnek a befogadó nevelés-oktatás és a foglalkoztatás közötti kapcsolatra vonatkozó megállapításaiból a következők derülnek ki:

- **A befogadó oktatási környezetben való tanulás azon tényezők egyike, amelyek növelik a fogyatékossgal élő személyek alkalmazásának valószínűségét.** A fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatási lehetőségeit az oktatás mellett számos társadalmi tényező befolyásolja, így például a szakpolitikák, a helyi piac, a foglalkoztatási hálózatok, a munkáltatók hozzáállása, valamint a hozzáférhető foglalkoztatási formák megléte/hiánya.
- **A tananyag jellege korlátozhatja vagy javíthatja a fogyatékossgal élő fiatalok foglalkoztatási lehetőségeit.** A tananyaghoz való hozzáférés biztosítása a foglalkoztatási lehetőségeket növelő felsőoktatási és szakmai képesítések megszerzéséhez vezet. A kizárólag a fogyatékossgal élő tizenévesek számára elfogadott vagy kialakított, „speciális” tantervi formák korlátozhatják a foglalkoztatási lehetőségeket.
- **A középiskolában biztosított színvonalas átvezető programok növelhetik a fogyatékossgal élő személyek alkalmazásának valószínűségét.** A középiskolai tanintézményekben zajló közösségalapú átvezető programokat hatékonyabbnak

tekintik az állásszerzésben, mint az iskolaalapú átvezető programokat. A rövid ideig tartó és a gyógypedagógusok által, a többségi oktatásban tanító pedagógusok bevonása nélkül végrehajtott átvezető programok korlátozhatják a nyitott munkaerő-piacon való foglalkoztatást.

- **A befogadó oktatási környezetben való tanulás hatással lehet a fogyatékosággal élő személyek foglalkoztatási típusára (védett munkahely, támogatott foglalkoztatás, nyitott foglalkoztatás és önfoglalkoztatás).** A szegregált környezetben való tanulás a védett műhelyekben történő foglalkoztatás biztosításával hozható összefüggésbe (ami vitathatatlanul hozzájárul a fogyatékosággal élő személyek elszigetelődéséhez, ahelyett, hogy inkább a társadalmi befogadásukat mozdítaná elő). A befogadó környezetben való tanulás olyan felsőoktatási és szakmai képesítések és készségek megszerzéséhez vezet, amelyek fokozzák az egyéb foglalkoztatási formák – mint például a támogatott foglalkoztatás, a nyitott foglalkoztatás és az önfoglalkoztatás – választásának valószínűségét.

Közösségi lét

A szakirodalmi áttekintés alkalmazásában a közösségi lét a független életet, a pénzügyi függetlenséget, a baráti és társadalmi kapcsolatok meglétét, valamint a szabadidős tevékenységekben való részvételt jelenti. A szakirodalmi áttekintésnek a befogadó nevelés-oktatás és a közösségi lét közötti kapcsolatra vonatkozó megállapításaiból a következők derülnek ki:

- **Az oktatási és a szociális jóléti politikák a független élet kialakításában szerepet játszó, egymással kölcsönösen összefüggő tényezők.** A befogadó nevelés-oktatás az egyike azoknak a tényezőknek, amelyek növelik a független élet kialakításának lehetőségeit. Az alacsony színvonalú szociális jóléti politikákkal társuló, a többségi iskola által nyújtott gyenge minőségű oktatás csökkenti a független élet kialakításának valószínűségét.
- **A befogadó oktatási környezetben tanuló fogyatékosággal élő fiatalok nagyobb valószínűséggel érik el a pénzügyi függetlenséget rövid idővel a középfokú oktatás befejezését követően.** A befogadó nevelés-oktatásnak a pénzügyi függetlenségre gyakorolt hatása a tanulmányok elvégzését követően az egyéni életutat befolyásoló bizonyos tényezők következtében idővel csökken. Mindez a társadalombiztosítási bevételektől való függéshez vezethet.

- **A szegregált környezetben tanuló fogyatékossgal élő fiatalok felnőttként kisebb valószínűséggel alakítanak ki barátságokat és társadalmi kapcsolatokat.** A fogyatékossgal élő személyek társadalmi kapcsolatai az évek múlásával az egyéni preferenciák és az eltérő életutak miatt változnak, a speciális tanórák negatív hatása pedig kevésbé egyértelmű.

- **A befogadó környezetben való tanulás az egyike azoknak a tényezőknek, amelyek fokozzák a szabadidős tevékenységekben való részvétel lehetőségeit. A szegregált környezetben való tanulás a részvétel akadályát képezi.** A fogyatékossgal élő személyek szabadidős tevékenységekben való részvételét azonban kellő óvatossággal kell értelmezni, mivel a „szabadidőt” időnként azonosnak veszik a fizikai jelenléttel vagy a terápiával, és az nem vezet az illető személy elégedettségéhez.

FŐ SZAKPOLITIKAI ÜZENETEK ÉS MEGFONTOLÁSOK

A szakirodalmi áttekintés főbb megállapításaira tekintettel a szakpolitikusok fontolóra vehetik olyan, bizonyítékokon alapuló szakpolitikák kialakítását, amelyek életútjuk során fokozzák a fogyatékossgal élő személyek társadalmi befogadását. Ez a szakasz ismerteti a szakirodalmi áttekintésből eredő fő szakpolitikai üzeneteket és megfontolásokat.

- A befogadó nevelés-oktatási rendszerek irányába történő elmozdulás érdekében felszólaló európai és nemzetközi fellépések mellett az áttekintés bizonyítékokat szolgáltat a szakpolitikusok számára a befogadó nevelés-oktatás társadalmi befogadásra gyakorolt pozitív hatásáról. Sőt, ezen túlmenően rámutat arra, hogy azok a szakpolitikák, amelyek a befogadó nevelés-oktatásra a többségi iskolában való egyszerű elhelyezésként tekintenek, gátolják a fogyatékossgal élő tanulók részvételét, ezáltal pedig nem vezetnek társadalmi befogadáshoz. Ahhoz, hogy a befogadó nevelés-oktatás hatással legyen a társadalmi befogadásra, szakpolitikákon és gyakorlaton keresztül fontos annak biztosítása, hogy a fogyatékossgal élő tanulók a fogyatékossgal nem rendelkező tanulókkal azonos feltételek mellett vehessenek részt az iskoláztatás valamennyi területén (például tanulás, játék, valamennyi iskolai területhez és tevékenységhez való hozzáférés stb.). Továbbá, a szakpolitikáknak, a későbbi szabályozásoknak és a minőségbiztosítási szabványoknak egyértelművé kell tenniük azt, hogy a befogadó nevelés-oktatási rendszerekben a tanulmányi és szociális eredmények egyaránt fontosak.
- A szakpolitikusoknak fontolóra kell venniük, hogy a társadalmi befogadási lehetőségek fenntartása vagy fokozása érdekében a szakpolitikák hogyan tudnák a leghatékonyabban szabályozni az egyik rendszerből a másikba történő átmenetet, illetve az élet egyik időszakából a másikba való átmenetet. Például, a szakirodalmi áttekintés azt sugallta, hogy a befogadó nevelés-oktatás növeli a felsőoktatásba való beiratkozás valószínűségét. Ugyanakkor azonban egyéb változók – mint például az útmutatás és az átvezetési tervek hiánya – akadályt jelenthetnek. Hasonlóképpen, a szakirodalmi áttekintés arra enged következtetni, hogy a befogadó nevelés-oktatás fokozza a nyitott munkaerő-piacon a fizetett álláshoz jutás valószínűségét. Egyéb tényezők, azonban – mint a szakpolitikák és a hozzáférhetetlen foglalkoztatási környezetek – akadályt jelenthetnek. Ezekben és más esetekben a szakpolitikusoknak meg kell vizsgálniuk, hogy miként érhető el, hogy a befogadó nevelés-oktatásba történő beruházásokat a fogyatékossgal élő személyeket az életük későbbi szakaszaiban érintő egyéb szakpolitikák figyelembe vegyék.
- Egy másik, a szakpolitikával kapcsolatosan fontolóra veendő kérdés, hogy miként hosszabbítható meg a befogadó nevelés-oktatás pozitív hatása. A szakirodalmi áttekintés azt sugallta, hogy habár a befogadó nevelés-oktatásnak röviddel a középfokú oktatás befejezését követően pozitív hatása van a foglalkoztatásra és a pénzügyi függetlenségre, az idő múlásával e hatás gyengül. Azt állítják, hogy ez különböző személyes tényezők, mint például az illető személy életútja, az általa esetlegesen elszenvedett balesetek vagy betegségek, családi körülmények stb. eredménye.

Mindazonáltal, a szakpolitika fontolóra vehetné, hogy a foglalkoztatás segítségével hogyan lehetne fokozni a fogyatékossgal élő személyek társadalmi befogadását, tekintettel arra, hogy az idő múlásával veszélyeztetett csoporttá válnak.

- A szakpolitikusok fontolóra vehetik, hogy miként lehetne átalakítani a számos országban elérhető speciális oktatási ellátást a befogadó oktatási környezetben történő tanulás támogatása érdekében. Az áttekintésben felsorakoztatott bizonyítékok azt sugallják, hogy a szegregált környezetben való lét mind rövid távon (amíg a fogyatékossgal élő gyermekek iskolába járnak), mind pedig hosszú távon (a középfokú oktatás elvégzését követően) csökkenti a társadalmi befogadás lehetőségeit. A speciális környezetben való tanulás a tanulmányok befejezését követően gyenge tanulmányi és szakmai képesítéssel, védett műhelyekben történő foglalkoztatással, pénzügyi függőséggel, kevesebb önálló életvitellel kapcsolatos lehetőséggel, valamint gyenge közösségi hálózattal függ össze.

A további kutatások mélyrehatóbban megvizsgálhatnák a tanulóknak az iskolai élet során a különböző körülmények között szerzett tapasztalatait, az iskolai szabályzatot és gyakorlatot, az oktatásból a foglalkoztatásba és a közösségi létbe való átmenetet biztosító struktúrákat és programokat. Ezek a kutatások fényt derítenének a társadalmi befogadást lehetővé tevő változókra. A longitudinális tanulmányok szintén fontosak a befogadó nevelés-oktatás és a társadalmi befogadás közötti kapcsolat mindhárom területen (az oktatás, a foglalkoztatás és a közösségi lét) történő vizsgálata kapcsán. Jobban rávilágítanak arra, hogy a befogadó nevelés-oktatási és egyéb (például szociálpolitika, foglalkoztatási politika) szakpolitikák hogyan segítik, vagy adott esetben gátolják a társadalmi befogadást a különböző kontextusokban.

Titkárság:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Brüsszeli Iroda:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org